

จะนะจะกำว๋ข้าม

โดย ภาวิณี ไชยภาค

ຈະນະຈະກ້າວຂ້າມ

คำนำ

นับตั้งแต่การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (เอชไอเอ) ได้ถูกบรรจุไว้ในพรบ.สุขภาพแห่งชาติ และรัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๕๐ ตลอดระยะเวลา ๕ ปีที่ผ่านมา สังคมไทยเริ่มมีการพูดถึงเรื่องเอชไอเอกันมากยิ่งขึ้นในฐานะที่เป็นเครื่องมือหนึ่งในการช่วยคัดกรองนโยบาย และในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างความเข้มแข็งในกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน หรือที่เรียกกันย่อๆ ว่า เอชไอเอชุมชน หรือ CHIA (Community Health Impact Assessment: CHIA) เป็นการนำเอชไอเอรูปแบบหนึ่งจากสี่แบบตามประกาศของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ในฐานะที่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของสังคมในระดับชุมชนหรือท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในนโยบาย โครงการ และกิจกรรมการวางแผนการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นภายในชุมชน อันจะก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชนมากที่สุด โดยในการประเมินจะมองในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสุขภาพกาย สุขภาพจิต สภาพแวดล้อม สังคม สภาพเศรษฐกิจ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม วิถีชีวิต ซึ่งทุกๆ ด้านล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อทุกชีวิตในชุมชน

เรื่องราวของจะนะ ภาพของความขัดแย้ง การต่อสู้ เรียกร้อง ความอัดอั้นตันใจของคนในพื้นที่ ได้มีการนำเสนอสู่สาธารณะผ่านช่องทางต่างๆ ตลอดระยะเวลา ๑๐ กว่าปีที่ผ่านมา ทางออกของชุมชนที่ดูประหนึ่งถูกบีบเข้ามาเรื่อยๆ จนกระทั่งชุมชนได้นำเอากระบวนการเอชไอเอชุมชนเข้ามาใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการต่อสู้กับโครงการที่เรียกว่า “การพัฒนา” ในพื้นที่ และได้พบว่าเอชไอเอชุมชนเป็นมากกว่าแค่การประเมินผลกระทบ แต่เป็นการสะท้อนตัวตนความเป็นคนจะนะ การหาเพื่อนที่ร่วมเดินไปบนทางเดียวกัน การเสริมแรง เสริมพลังทุกคนที่อยู่ร่วมในกระบวนการ จนเกิดเป็นข้อมูลของจะนะจากคนจะนะที่เป็นรูปธรรม พร้อมทั้งจะนำเสนอสู่สาธารณะผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ

ปลายทางการเดินทางของคนจะนะ อาจจะยังอยู่อีกไกลภายใต้เส้นทางสายการพัฒนาของประเทศไทยที่ถูกกำหนดไว้ กระบวนการเอชไอเอชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชนอาจเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ช่วยเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในกระบวนการตัดสินใจต่อนโยบายสาธารณะที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ประชาชนได้มากขึ้น แต่สิ่งหนึ่งที่สะท้อนจากการทำเอชไอเอชุมชนของจะนะ คือผลกระทบที่เกิดขึ้นแล้วจากโครงการต่างๆ ขั้นตอนการเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ทั้งผลกระทบในด้านสุขภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จะเป็นอย่างไร ต้นทุนในการเยียวยาผลกระทบเหล่านี้ เป็นต้นทุนที่ชาวบ้านหรือใครต้องเป็นผู้รับผิดชอบ คงเป็นคำตอบที่สังคมไทยยังคงต้องร่วมกันค้นหาคำตอบ และที่สำคัญที่สุด เอชไอเอชุมชนจะนะ เป็นการจุดประเด็นคำถามเกี่ยวกับ อนาคตของคนจะนะ

ศูนย์ประสานงานการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ
กรกฎาคม ๒๕๕๕

จะนะจะก้าวข้าม

ผู้เขียน	ภาวิณี ไชยภาค
บรรณาธิการ	สมพร เฟื่องคำ
ภาพประกอบ	เขมวไล ชีรสุวรรณจักร กลุ่มมีดหมอสีขาวจะนะ
ศิลปกรรม	เครือข่ายคัดค้านโครงการโรงแยกก๊าซธรรมชาติไทยมาเลเซียและนิคมอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ศูนย์เรียนรู้วิถีธรรมชาติเพื่อชุมชนตำบลบ้านนา สุวิมล ปรีชาพงศ์กิจ

จัดพิมพ์โดย

ศูนย์ประสานงานการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ
อาคารสุขภาพแห่งชาติ
๘๘/๓๙ หมู่ ๔ ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
โทรศัพท์ ๐-๒๘๓๒-๙๐๐๐
www.nationalhealth.or.th และ www.thia.in.th

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ๑,๐๐๐ เล่ม กรกฎาคม ๒๕๕๕
พิมพ์ที่ บริษัท ออฟเซ็ทพลัส จำกัด

สารบัญ

รู้จักตัวเองผ่านกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน	๙
จะนะที่เปลี่ยนไป	๑๑
การเขียนคือการบอกตัวตน	๑๓
ตัวกิจกรรมคือพื้นที่ในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน	๑๕
สื่อชุมชนกับการออกแบบการสื่อสารด้วยมือเรา	๑๘
การเดินทางของข้อมูลคือการเชื่อมต่อเครือข่าย	๑๙
เมื่อเราเข้าใจตัวเอง เราจะเข้าใจคนอื่น	๒๑

รู้จักตัวเองผ่านกระบวนการ ประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน

งานถอดบทเรียนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน (CHIA- Community Health Impact Assessment) กรณีโครงการท่อส่งก๊าซ โรงแยกก๊าซธรรมชาติไทย-มาเลเซีย และโครงการพัฒนาอื่นๆ ในพื้นที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลาขึ้นนี้ เขียนขึ้นหลังจากที่มีการศึกษาผ่านมาแล้ว ๒ ปี ท่ามกลางการรुकืบเข้ามาของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ได้รับผลกระทบรู้สึกตัวเองถูกกระทำซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนแทบไม่มีทางเลือกในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้ความเชื่อมั่นต่อระบบกลไกที่มีอยู่ตามกฎหมายลดลง เพื่อข้ามพ้นอุปสรรคตรงนี้ตัวนักวิจัย - แพทย์ 'ภาวิณี ไชยภาค' ได้ใช้กระบวนการถอดบทเรียนในการสร้างความเชื่อมั่น สร้างความหวังและมองภาพอนาคตชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน โดยใช้ข้อมูลตามคำบอกเล่าของพวกเขาและเขามาเป็นเครื่องมือ ที่จะไปให้ถึงกระบวนการนโยบายสาธารณะที่ให้คุณค่ากับชีวิต และประสบการณ์ของคนเล็กคนน้อย ❁

จะนะที่เปลี่ยนไป

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ที่เปลวไฟของโรงแยก ก๊าซจะนะไม่เคยดับ ปล่องควันดำพวยพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้า เหนือหลังคาบ้านของคนในไร่ทั้งวันทั้งคืน และกระจาย ปกคลุมไปทั่วผืนฟ้าในตำบลสะกอม ในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา และนับตั้งแต่โรงไฟฟ้าจะนะสร้างเสร็จ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ มีการปล่อยความร้อน เสียงดัง กลิ่น ควันคละคลุ้ง เช่นเดียวกับสายน้ำคลองนาทับและคลอง สะกอม หลังมีการใช้น้ำหล่อเย็นในกระบวนการผลิต กระแสไฟฟ้าของโรงไฟฟ้าจะนะ ๑ และในกระบวนการ ผลิตของโรงแยกก๊าซ บวกรวมกับการปล่อยน้ำเสียจาก โรงงานที่มีอยู่ก่อนในอำเภอจะนะถึง ๙ โรงที่ตั้งอยู่บน สายน้ำเดียวกัน ทำให้คลองทั้งสองค่อยๆ ไร้ออกซิเจนน้ำนับ แต่แผลงก์ตอน ไปจนถึงสัตว์น้ำน้อยใหญ่ ซึ่งประกอบกัน เป็นห่วงโซ่อาหาร จนทำให้วิถีชีวิตคนตามสายน้ำเปลี่ยน ไปอย่างสิ้นเชิง

มองย้อนไปในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ที่ชาวบ้าน นักศึกษา นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน รวมทั้งฉันทน์ ยอม ละทิ้งภารกิจในครอบครัว ช่วงเวลาของการทำมาหากิน และการปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อออกมาเปล่งเสียงพร้อม ปฏิบัติการเดินเท้า คล้องแขนจับมือกันยับยั้งโครงการ พัฒนาขนาดใหญ่ที่เข้ามา แต่เสียงและประสบการณ์ของ เราไม่เคยเป็นที่ได้ยินและไม่ถูกให้คุณค่าในกระบวนการ นโยบายสาธารณะของประเทศไทย หน้าที่เพื่อนที่เราเคย มีก็หลุดหายไปประหวางทาง ใช่ว่าพวกเขาและเขาจะไม่ สนใจเรื่องนี้ แต่ขึ้นอยู่กับว่าพื้นที่ตรงนี้มีเพียงพอแค่ไหน ให้เธอและเขาไปด้วยกัน ❁

การเขียนคือการบอกตัวตน

วันนี้พวกเราตระหนักว่า การสร้างความรู้จากเสียงและประสบการณ์ของเราเองนั้นสำคัญ เพื่อให้สาธารณะได้รู้ว่า เรามีชีวิตอยู่ได้ด้วยผลผลิตทางการเกษตรตั้งแต่อดีตมา และเราต้องการมีอนาคตที่สามารถพึ่งตนเองได้ทางการเกษตร หรือถ้าหากเป็นอุตสาหกรรมก็ต้องมาจากผลผลิตของคนในพื้นที่ และที่สำคัญยิ่งกว่าคือ ทั้งสองสิ่งนี้ต้องไม่ก่อให้เกิดการทำลายธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ อันเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต

วันแล้ววันเล่าที่พวกเราช่วยกันบันทึก โดยมีสุขภาพของตัวเองเป็นตัวชีวิตให้กับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ทั้งอากาศ น้ำ ฝุ่นแผ่นดิน สัตว์เลี้ยง ต้นไม้ เสียง กลิ่น ความขัดแย้ง จากการเกิดขึ้นของโรงงาน โรงแยกก๊าซ โรงไฟฟ้า ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และที่มากไปกว่านั้นคือ ความวิตกกังวลกับอุตสาหกรรมที่กำลังตามมา ซึ่งพวกเราทุกคนจะต้องอยู่กับมลพิษเหล่านี้ไปไม่ต่ำกว่า ๕๐ ปี ใครกัน ถ้าไม่ใช่พวกเราที่ต้องลุกขึ้นมาดูแลและปกป้อง

แม้การเรียกร้อง ต่อสู้เพื่อยับยั้งโครงการโรงแยกก๊าซและนิคมอุตสาหกรรมต่อเนื่องจะไม่เป็นผลจนหลายคนเรียกการต่อสู้ของตัวเองที่ผ่านมาว่า “ความพ่ายแพ้” เพราะอีกไม่นานพื้นที่อำเภอจะนะ นาหม่อมสะเดา ๒๐,๐๐๐ กว่าไร่ ยังไม่นับรวมพื้นที่ ๑๕๐,๐๐๐ ไร่ที่ปากบารา อำเภอละงู จังหวัดสตูลที่จะเชื่อมสงขลาเข้ากับท่าเรือน้ำลึกสองฝั่งด้วยสะพานเศรษฐกิจ (Land bridge) จะกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม แต่บางคนก็บอกว่า “เรายังไม่แพ้ ดีแคไหนแล้วที่เราสามารถยืดโครงการนี้มาได้เกือบ ๑๐ ปี” และวันนี้สาธารณะก็เริ่มรับรู้ถึงผลกระทบที่ทุกคนจะได้รับเช่นกัน

การหันกลับมาทบทวนตัวเองอีกครั้ง ผ่านกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน

เพื่อเสริมพลัง (Empower) ให้กับตัวเอง และกลับไปหาเพื่อนของเราที่เคยมี พร้อมๆ ไปกับร่วมกันสร้างพื้นที่ให้สาธารณะได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปพร้อมกันนั้นเป็นทางเลือกหนึ่งที่เราพร้อมกันทำ ควบคู่ไปกับการทำงานข้อมูล แม้ระยะห่างทางความคิดความเข้าใจของพวกเราต่อการออกแบบการทำงานนี้จะมีอยู่ แต่สิ่งหนึ่งที่พวกเราเห็นร่วมกันตั้งแต่ต้นมาจนถึงวันนี้คือ เราจะทำให้เสียงของพวกเราที่ได้รับผลกระทบจากโครงการที่เข้ามาแล้ว กลายเป็นเรื่องที่สังคมรับรู้เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงร่วมกัน เรื่องเล่าจึงเป็นรูปแบบหนึ่งที่เราสามารถ สร้างความรู้จากประสบการณ์ชีวิตของพวกเราขึ้นมาได้

การได้เล่าเรื่องของตัวเองซ้ำๆ หลายครั้งในกระบวนการศึกษาทำให้ฉันเห็นว่า การเล่าแต่ละครั้งของพวกเราจะไม่เหมือนเดิมทั้งหมด เนื่องจากเวลาและพื้นที่เปลี่ยนไป ตัวข้อมูล ความรู้ คำถามที่ได้มาในวันนี้ทำให้พวกเราสามารถถอยตัวเองออกมา จากความทุกข์ ความเจ็บปวดที่เป็นอยู่เพื่อจะมองกลับเข้าไป ให้เห็นตัวเอง ต่อเมื่อกลับเข้ามาอีกครั้ง เราก็มองตัวเองมากขึ้น เหมือนๆ กับที่เราก็มองที่คนอื่นเช่นเช่นกัน มันจึงเป็นการเปิดโอกาสให้กับตัวเองในการรับฟังและสื่อสารถึงเพื่อนกลุ่มต่างๆ ได้มากขึ้น

กอบรับกับข้อมูลที่อยู่ในชีวิตแต่ละวันที่บันทึกขึ้นมาจะเป็นตัวช่วยเสริมพลังอำนาจให้พวกเรามีความพร้อมเข้าร่วมกับเวทีสาธารณะในทุกช่องทาง อาทิ วงสนทนา หนังสือพิมพ์กำแพง เสียงตามสาย วิทยูชุมชน สื่อออนไลน์ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ส่วนกลาง ไปจนถึงเวทีเสวนา ที่หน้าจอโทรทัศน์ฯ เพื่อร่วมกันกำหนดอนาคตประเทศไทย เพราะเรื่องนี้ไม่ใช่เพียงเรื่องของคนจะนะอีกต่อไปแล้ว ✨

ตัวกิจกรรมคือพื้นที่ ในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน

การศึกษาของเราเริ่มจาก พี่น้องเครือข่ายคัดค้าน **สี่ด้านสุขภาพ** ชาวบ้านมีอาการเครียดกังวลจากผลกระทบโครงการโรงแยกก๊าซและนิคมอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ชวน ทบที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตแย่งกันไปทำความรู้จักกับโรงไฟฟ้าจะนะที่ดำเนินการผลิตมา เกือบ ๑ ปี พร้อมกับนักศึกษาแพทย์ที่มาศึกษาเรื่องนี้ หลัง คนสูญเสียการได้ยินเพราะเสียงที่ดังมากและอย่างต่อเนื่องจากกระบวนการก่อสร้างและการผลิต

จากนั้นมีการคุยกลุ่มย่อยใน ๓ หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบมาก และพัฒนาแบบฟอร์มการเก็บข้อมูล เรื่องผลกระทบ ใช้ระยะเวลาการเก็บข้อมูล ๑ เดือน เมื่อ เห็นข้อมูลชัดจากแบบฟอร์มและกระบวนการกลุ่มย่อย นำไปสู่การเก็บข้อมูลเชิงลึกให้เห็นภาพผลกระทบใน ๓ ตำบล จากกรณีที่ชุมชนช่วยกันเลือก ตลอดกระบวนการ มีการบันทึกภาพเคลื่อนไหว และนำข้อมูลออกมาสื่อสาร เป็นระยะ ผ่านข่าวพลเมือง จดหมายข่าวมีดหม้อสีขาว

จะนะ และ Facebook

เมื่อได้ข้อมูลจากการบันทึกของแต่ละคนรวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก การเขียนร่างแรกทำควบคู่ไปกับแผนที่ผลกระทบ มีการนำข้อมูลกลับไปให้ชุมชนอีกครั้ง เพื่อให้เห็นภาพละเอียดของแต่ละกรณีและภาพรวมของผลกระทบ แล้วใช้การสื่อสารในเวทีของคนจะนะ เวทีเสวนาเรื่องทำเรื่อน้ำลึกที่บ้านสวนกง และใช้การสื่อสารกับภาคีคนเมือง สื่อมวลชน นักวิชาการ ด้วยการชวนกันมาแลกเปลี่ยน ตั้งคำถามกับชุมชนในเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นอีกครั้ง กระบวนการนี้มุ่งเน้นให้พี่น้องสามารถ

หนึ่งเรื่องจิตวิญญาณ ที่เกี่ยวเนื่องอยู่กับหลักการทาง ศาสนา ที่คนในชุมชนมีค่านิยมที่เปลี่ยนไป เห็นได้จาก การให้คุณค่ากับเงินมากกว่าหลักการศาสนา เรื่องที่ดินหะกัฟ ที่ถูกโรงแยกก๊าซ สูบไป มีแหล่งอบายมุขเกิดขึ้นในชุมชน (ร้านขายเหล้าเบียร์ บ่อนการพนัน) ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดตามหลัก การของศาสนา และมีเสียงดังรบกวนในเวลากลางคืน

สองเรื่องปากท้อง การทำมาหากินที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ชาวบ้านเลิกเลี้ยงไก่เนื่องจากไก่ที่เลี้ยงไม่ได้คุณภาพ ไก่ไม่ ออกไข่ และไก่อ้วนและกระโดดทับกันตายเมื่อมีเสียงดัง เช่นเดียวกับวัวหากเลี้ยงโดยให้กินน้ำในพรุทำให้ “จิวสงวน” (เกิดลูกแล้วลูกตาย) ตบไตใส่พุงเน่า เปื่อย ชาวบ้านที่ทำ

ประมงก็จับปลาได้น้อยลงเพราะพื้นที่ถูกจำกัด การเกษตร ปลูกแตงไม่มีลูก ใบหงิกงอ เป็นต้น

สามด้านสังคม ชุมชนเกิดความแตกแยกแบ่งเป็นฝ่าย เช่น ครอบครัวแตกแยกเพราะมีความเห็นต่างกันเรื่องโครงการ หลายครอบครัวไม่มองหน้ากัน ไม่คุยกัน บางครอบครัวแม่ ไปมีสามีใหม่หลังจากไปทำงานที่โรงแยกก๊าซ ด้วยมีแรงงาน จากภายนอกเข้ามา และบางส่วนเกิดจากแหล่งอบายมุขที่ เพิ่มขึ้น

พูดคุยข้อมูลเรื่องผลกระทบต่อตัวเองได้รับจนมั่นใจ เรียกได้ว่า เป็นการเตรียมความพร้อมชุมชนในการสื่อสารกับสาธารณะ

นอกจากนี้ ยังได้มีการนำส่งข้อมูลไปยังคณะกรรมการควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อมของโรงไฟฟ้าจะนะ และโรงแยกก๊าซ ก่อนที่จะมีการให้มาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 ด้วย ซึ่งทำให้มีกระบวนการในการตรวจสอบระบบของโรงไฟฟ้าและโรงแยกก๊าซเพิ่มขึ้น อาจนับรวมถึงการได้มาของเครื่องตรวจวัดอากาศใน ๔ มุมของโรงไฟฟ้าจะนะในวันนี้ด้วย

จากการทำข้อมูลข้างต้นเราเห็นร่วมกันว่า ยังคงมีความจำเป็นที่ต้องศึกษาข้อมูลเรื่องผลกระทบต่อไป เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชีวิตของพวกเขา เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป เราต้องทำให้เรื่องนี้เป็นที่รับรู้มากขึ้น และข้อมูลจากคำบอกเล่าอาจไม่เพียงพอหลังจากนี้เราจะต้องทำข้อมูลส่วนนี้ให้สามารถอธิบายได้ในทางวิทยาศาสตร์มากขึ้นด้วย

ที่ผ่านมามีการบันทึกข้อมูลของผู้ได้รับผลกระทบกว่า ๒๐ เรื่อง ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับภาควิชาการ เครือข่ายผู้บริโภค ประชาคมในเมืองหาดใหญ่ รวมทั้งกับสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค ที่มีข้อมูลเรื่องเขต

ควบคุมมลพิษตามกฎหมายสิ่งแวดล้อม และความร่วมมือในการตรวจวัดน้ำสีฟ้าที่ออกจากโรงไฟฟ้า เราสามารถทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ได้เช่นกัน ด้วยภารกิจนี้เป็นอำนาจหน้าที่โดยตรงที่ต้องดูแลเพราะท้องถิ่นเป็นผู้เห็นชอบโครงการและมีส่วนได้รับภาษีโรงเรือนจากผู้ประกอบการ ซึ่งบริเวณโดยรอบมีองค์การบริหารส่วนตำบลคลองเปียะ จะโหนด นาทับป่าซิง สะกอม และตลิ่งชันที่เกี่ยวข้อง ในฐานะที่ฉันเป็นนักวิจัยได้อาสาเข้าไปทำหน้าที่หนุนเสริมด้านเครื่องมือและกระบวนการให้เกิดความตระหนักร่วมกันในการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนท้องถิ่น

สำหรับภาพรวมในการติดตามการประเมินผลกระทบทางสุขภาพที่เกิดขึ้น หัวใจสำคัญอยู่ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ และกลุ่มสนใจต่างๆ ซึ่งต้องมีพื้นที่ให้เธอและเขาได้เข้ามาร่วมกันกำหนดอนาคต (Vision) คนสงขลาาร่วมกัน แล้วนำไปสู่การสร้างตัวชี้วัด เครื่องมือ กลไก และออกแบบกระบวนการทำงาน โดยทุกขั้นตอนเสียงและประสบการณ์ของคนทุกกลุ่มมีคุณค่าและมีความหมาย ไม่ต่างจากกลุ่มที่เราได้เริ่มต้นการทำงานมาก่อน แล้วค่อยๆ ขยายไปสู่กลุ่มสนใจอื่นๆ

ตั้งที่เจ๊ะปี ‘เจ๊ะปี อนันทบริพงษ์’ จากตำบล

สะกอมพยายามเข้าไปเชื่อมการทำงานกับอำเภอจนสามารถให้ข้อมูลกับปศุสัตว์อำเภอเรื่องจิวสงวนได้ ว่า การที่แม่วัวพันธุ์พื้นบ้านออกลูกแล้วลูกตายมาหลายรุ่น นั้น เป็นเพราะกินหญ้า กินน้ำเสียจากโรงงานมาเป็นเวลานาน จนลูกที่ตายมีลักษณะตัวอ่อนปวกเปียก ตายแล้วเหมือนยางเหนียวหนืดร่างกายย่อยสลายได้ช้ากว่าสัตว์เลี้ยงทั่วไป

ส่วนในหมู่บ้านก็มีกลุ่มพูดคุยกับเครือข่ายผู้ทำสวนยางที่ทำสหกรณ์น้ำยางได้ และสามารถเข้าไปร่วมงานบุญในพิธีกรรมทางศาสนาของเพื่อนบ้าน โดยเริ่มต้นการพูดคุยจากเรื่องที่เราเจอและเขาสนใจก่อนแล้วค่อยๆ เชื่อมโยงเนื้อหาไปสู่เรื่องที่เรากำลังติดตามอยู่โดยใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจ จะเห็นได้ว่า เจ๊ะปี มีเพื่อนที่เข้าใจเพิ่มขึ้น

อาจจะต่างกับนิเาะ ‘จันทิมา ชัยบุตรดี’ ที่ยังรู้สึกทุกข์ใจมากกับพี่น้องตัวเองที่เคยคัดค้านมาด้วยกัน แต่กลับมายอมจำนน เพราะรู้สึกว่าการต่อสู้ไม่ได้คล้ายกับยี่ตะ ‘สุโรดิษฐ์ โต๊ะหลี’ ที่รู้สึกว่าการต่อสู้คือการกระทำ และเห็นคนที่คิดต่างจากตัวเองเป็นอีกฝ่าย แต่ด้วยเงื่อนไขที่ขณะนี้ทุกคนประสบชะตากรรมเดียวกันคือ เสียงดัง กลิ่นเหม็น น้ำท่วม น้ำเสีย ในหมู่บ้านควนหัวช้าง ตำบลคลองเปียะ ทั้งโต๊ะครุ โต๊ะอิหม่าม และชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบได้ขยับตัวเข้ามาพูดคุยกันเรื่องนี้มากขึ้น

ด้านโครงการใหม่ที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ บังเหม ‘ร่อเหม หมะสะมะ’ ตำบลตลิ่งชันเล่าว่า ตอนนี้นอกจากจะมีโครงการสร้างเขื่อนปลักปลิงที่ป่าต้นน้ำอำเภอนาทวีแล้ว ที่บ้านเขาเริ่มมีการดำเนินการขุดคลอง ๗ สาย เพื่อรองรับน้ำในอุตสาหกรรม และมีการขุดลอก ขยายคลองเดิมกว้างกว่า ๒ เมตร โดยกรมชลประทานให้ข้อมูลว่าเพื่อแก้ปัญหาหน้าท่วม แต่ชาวบ้านไม่เห็นด้วยกับวิธีการนี้เพราะทำให้ต้นไม้อสองข้างคลองถูกทำลายไปด้วย และอาจส่งผลกระทบมากกว่าเดิม ตอนนี้นิ่งมีชาวบ้านรวมกลุ่มกันไม่เห็นด้วยจำนวนมากและรอจังหวะในการออกมาแสดงพลัง

หรือส่วนที่พอคน ‘คณิง ธรรมดี’ ในฐานะผู้สื่อข่าวท้องถิ่น และบังละ ‘เจ๊ะละ อนันทบริพงษ์’ ชาวประมงพื้นบ้านตั้งข้อสังเกตว่า การจับปลาได้น้อยลงทุกวันนี้ มีต้นเหตุส่วนหนึ่งมาจากแท่นขุดเจาะน้ำมันที่มีอยู่ในทะเลหลายจุด ทำให้สภาพน้ำเปลี่ยนไป เรื่องนี้ถูกวางไว้เป็นกิจกรรมต่อไปที่เราต้องไปหาผู้รู้ด้านนี้มาอธิบายเพิ่มเติม หรือกรณีของต้นน้ำคลองนาทับที่มาจากควนเขาเหรัง ควนโน ผ่านทางป่าซิง ที่กำลังประสบปัญหาน้ำปนเปื้อนสารเคมีจากการระเบิดหิน ทำให้ทุกวันนี้แทบไม่มีปลาเหลือตามคลอง เมื่อน้ำแห้งมีการตกตะกอนของวัตถุบางอย่าง อีกทั้งน้ำในบ่อก็มีการตรวจพบจากสาธารณะสุขอำเภอว่า มีสารตกค้าง หากรวมกับน้ำที่ผ่านโรงไฟฟ้าไหลลงสู่คลอง นาทับแล้ว นื่องจอย ‘จินตรา บัวหนู’ ในฐานะเยาวชนบ้านป่าซิงก็ยิ่งเป็นห่วงคลองสายนี้มากขึ้น และเสนอในวงพูดคุยว่า เธอและเพื่อนต้องการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของลำคลองสายนี้ผ่านชีวิตผู้คนที่อยู่ริมคลอง เพราะบ้านของเธออยู่ตรงนั้น เช่นเดียวกับที่พี่น้องบ้านสวนงลูกขึ้นมาเก็บข้อมูลทรัพยากรในพื้นที่ ไม่ว่าจะป็นสัตว์น้ำที่เขามาได้จากทะเล การดำเนินชีวิต ความคิดความเชื่อที่มีต่อสิ่งต่างๆ รอบตัวที่โอบอุ้มพวกเขาและเขาไว้

สำหรับในตัวอำเภอจะนะ ขณะนี้มีกลุ่มที่ติดตามปัญหาเรื่องน้ำท่วมที่เป็นเครือข่ายกันทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ มีกลุ่มกิจกรรมนกเขาที่สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจให้กับประเทศปีละไม่ต่ำกว่าร้อยล้านบาทและสามารถเชื่อมความสัมพันธ์กันในระดับอาเซียน ที่มีประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของการเพาะเลี้ยงนกเขาเสียดที่สุด อีกทั้งยังมีตัวแทนชาวบ้านจากพื้นที่อำเภอจะนะไปร่วมคิด และวางแผนการทำกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในกระบวนการนโยบายสาธารณะ กับเครือข่ายพี่น้องทั้งภาคใต้และภาคตะวันออกในนามของผู้ปกป้องแหล่งผลิตอาหารโลก ❁

สื่อชุมชนกับ การออกแบบการสื่อสารด้วยมือเรา

การเดินทางของข้อมูล คือ การเชื่อมเครือข่าย

การสื่อสารชุมชนเป็นอีกเรื่องที่ชุมชนต้องทำเอง ตรงนี้เราเรียกว่า “สื่อแนวราบ” (ฐิตินบ โภภณินิ, โครงการก่อตั้งมูลนิธิสื่อสารสาธารณะ, ๒๕๔๘) เพราะจะรอให้นักข่าว หรือคนนอกเข้ามาทำให้คงไม่ทันการ แต่การทำงานต้องเชื่อมกับ “สื่อแนวตั้ง” ที่เป็นหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุต่างๆ ด้วย และที่ขาดเสียไม่ได้เลยคือ สื่อออนไลน์ สามส่วนนี้ต้องทำงานไปด้วยกันบนฐานที่มีมุมมองของชุมชนเป็นสำคัญ โดยการเชื่อมฐานข้อมูลที่ชุมชนร่วมกันศึกษามาสู่การสื่อสารสาธารณะอย่างมีพลัง

ตลอด ๓ ปีที่ผ่านมา พวกเราพัฒนาทักษะการทำสื่อร่วมกัน ทั้งด้านการเขียน การถ่ายภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว วาดรูป การจัดกระบวนการพูดคุยในชุมชน เรามีกองบรรณาธิการข่าวชุมชน ที่มีปฏิบัติการเป็นกลุ่ม มีคหบดีสื่อชาวจะนะ มีเครือข่ายนักข่าวพลเมืองเผ่ากระวังชายหาด นักข่าวพลเมืองลานหอยเสียบ นักข่าวพลเมืองบ้านป่างาม นักข่าวพลเมืองบ้านไทรซิง ซึ่งพี่น้องลูกหลานของเราสามารถทำข่าวพลเมืองออกอากาศทางช่องไทยพีบีเอสได้ และมีบางกลุ่มกำลังพัฒนาต่อไปเป็นผู้ผลิตสารคดีอิสระ เรามีจดหมายข่าวมีดหมอสีขาว ที่จะบอกเล่าสิ่งดีๆที่บ้านเรา พร้อมๆ ไปด้วยกับการทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับบ้านเรา และวิถุชุมชนที่เรา กำลังจะฟื้นคืนมาอีกครั้งหลังจากเลี้ยงน้ำชาไปเมื่อสองเดือนก่อน เพื่อช่วยกันในการซ่อมบำรุง เราต้องนำเนื้อหาของเราสื่อสารออกไปในหลายช่องทาง ทั้งในเรื่อง

ผลกระทบ เรื่องแผนพัฒนาที่จะเข้ามา และเรื่องราวดีๆที่บ้านเรา เพื่อให้เพื่อนจากที่ต่างๆ สามารถเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเราได้

เหมือนที่ผ่านมาที่บ้านฉันก็กลายเป็นห้องเรียนสิทธิชุมชนให้กับนักศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณจังหวัดสงขลา และอีกหลายๆ คนในหมู่บ้าน ในตำบลที่ ได้รับรู้ผ่านการสื่อสารของเราจากหน้าจอโทรทัศน์ วิทยุ และเนื้อหาเหล่านี้ก็ไปอยู่ในห้องเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลาสาขาพัฒนาชุมชนจากการเป็นอาจารย์พิเศษของฉัน และวันนี้จะนะได้กลายเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องนโยบายสาธารณะ ที่ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมไปแล้วเช่นกัน

บทเรียนสำคัญของการสื่อสารครั้งนี้คือ พวกเราลุกขึ้นมาสื่อสารด้วยตัวเอง และใช้กระบวนการสื่อสารที่หน้าจอโทรทัศน์ วิทยุกลับเข้ามาสื่อสารเสริมพลังชุมชน และสร้างความตระหนักรู้ร่วมกันในวงกว้างมากขึ้นเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง ✨

ตลอดกระบวนการเก็บข้อมูลจะมีการวิเคราะห์ร่วมกันเป็นระยะ ทั้งในกระบวนการกลุ่มย่อย จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนในการไปเก็บข้อมูลเชิงลึก และมีการจัดวงคุยวิเคราะห์ประเด็นที่ใช้ในการขับเคลื่อน มีการจัดเวทีและมีการนำเสนอข้อมูลเพื่อชวนคนจะนะให้ร่วมแลกเปลี่ยน อีกครั้งที่เป็นการตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน คือ ช่วงที่มีการเชิญสื่อ คนเมือง นักวิชาการเข้ามาร่วมตั้งคำถาม แลกเปลี่ยนตามจุดต่างๆ ของแผนที่ผลกระทบ จากการถูกตั้งคำถามหลายๆ มุมทำให้เราได้ประเด็นที่ใช้ในการแก้ปัญหา และสามารถออกแบบการขับเคลื่อนไปสู่กระบวนการนโยบายสาธารณะที่จะทำให้เราสามารถกำหนดอนาคตตนเองได้

ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน คนในชุมชนเองก็ได้มีการพยายามแก้ไขปัญหา ปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของน้ำที่ปล่อยจากโรงไฟฟ้า และโรงงานต่างๆ หรือในกรณีที่มีน้ำท่วม

หนักที่จะนะ ชาวบ้านก็รวมกลุ่มกันศึกษาจนสามารถจับมือกันเป็นเครือข่ายได้ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ ในการป้องกันและบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้า แต่ในระยะยาวทุกคนรู้ว่า ปัญหาหลักคือ การปิดกั้นเส้นทางน้ำธรรมชาติ ทั้งการสร้างถนนสูง การถมที่สูงกว่า ๘ เมตร เพื่อสร้างโรงไฟฟ้า ทำให้โรงไฟฟ้าไม่ท่วม แต่บ้านควนหัวช้างยาวมาถึงตัวอำเภอจะนะกว่า ๑๕ กิโลเมตร น้ำท่วมสูงถึง ๓ เมตร เหล่านี้เป็นสิ่งที่พวกเราสามารถนำใช้ข้อมูลได้ทันที และเป็นสิ่งที่จะต้องผลักดันเพื่อการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนต่อไป ✨

เมื่อเราเข้าใจตัวเอง เราจะเข้าใจคนอื่น

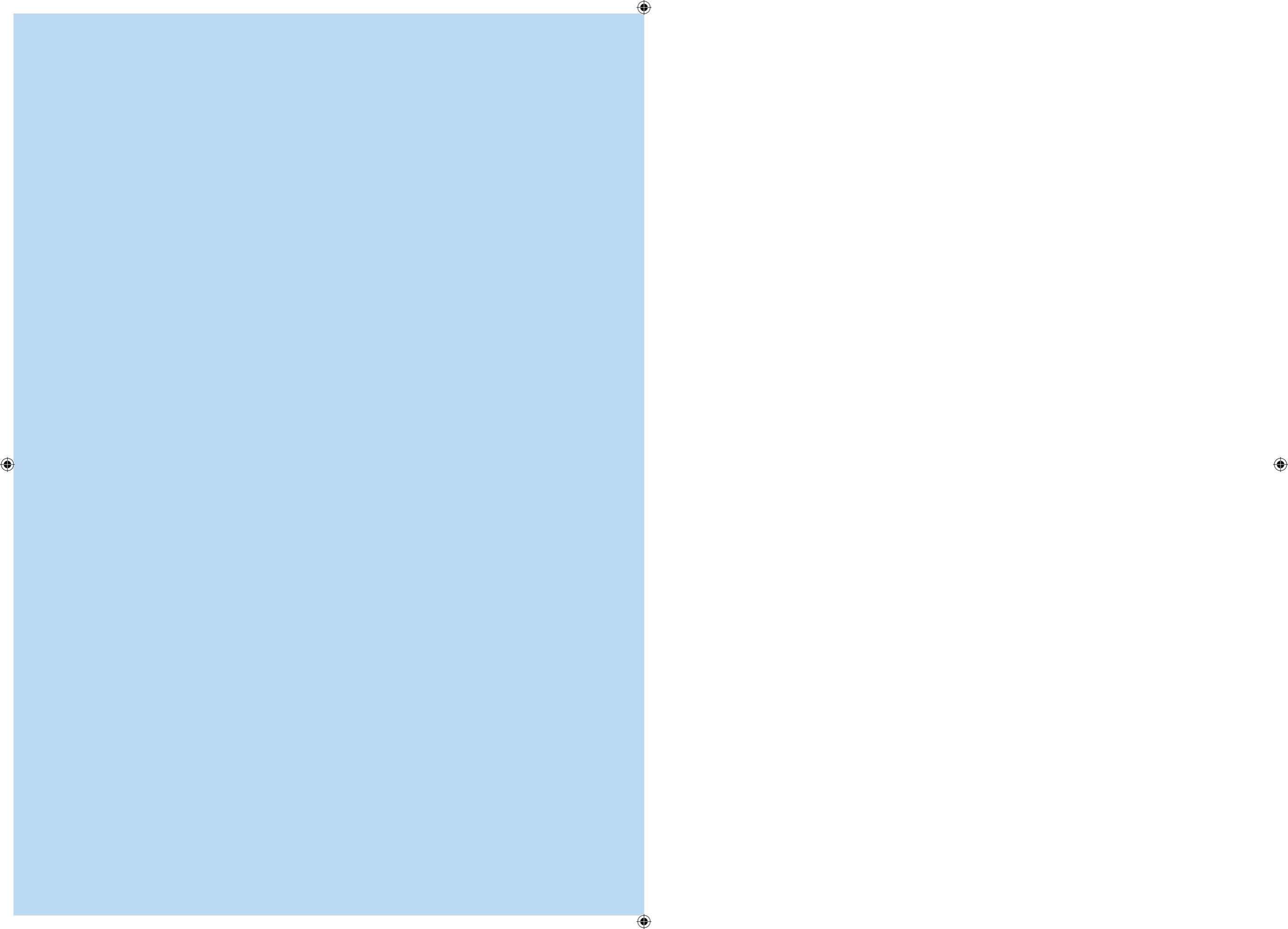
พลังชุมชนที่เกิดขึ้นผ่านกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ คือ ตัวตนของชุมชนปรากฏในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น และได้รับการตอบรับที่ดีจากกลุ่มใหม่ที่เข้ามา ส่วนเครือข่ายคัดค้านเดิมก็มีแนวทางในการทำงานเพิ่มขึ้น มีมุมมองที่เปิดกว้างยอมรับคนที่คิดต่างกับตัวเองมากขึ้น แม้จะไม่มั่นใจนักเรื่องงานข้อมูลที่ตัวเองทำ แต่ก็ยังเชื่อมั่นในพลังของชุมชนที่จะลุกขึ้นมาจัดการตนเองร่วมกัน โดยทุกคนจะมีการบ้านของตัวเองที่จะไปทำงานร่วมกับเพื่อนบ้านในชุมชนอำเภอ จังหวัด ภูมิภาค และเชื่อมกันในระดับประเทศ ในประเด็นผลกระทบที่เกิดขึ้นแล้ว และเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่เรายังคงใช้ฐานทรัพยากรเดียวกันทั้งผืนดิน แผ่นน้ำ ท้องฟ้า ดั่งที่สมาร์ท นิยมเดชา หนึ่งในนักข่าวพลเมืองลานหอยเสียบตระหนักอยู่เสมอว่า “อัลเลาะห์ได้ประทานท้องทะเลอันอุดมสมบูรณ์มาให้พี่น้องทุกคน เราสามารถทำมาหากินได้พร้อมๆ กับมีหน้าที่ดูแลรักษาทรัพยากรให้ลูกหลานได้มีกินมีใช้กันต่อไปแต่ไม่มีสิทธิครอบครองหรือทำลาย”

เวลานี้ที่สงขลา เราจะเห็นเครือข่ายคนทำสื่อที่เกิดขึ้นหลายระดับ สื่อแนวราบที่เป็นกองบรรณาธิการชุมชนที่วางแผนการสื่อสารร่วมกัน ทำให้มีวงคุยในชุมชนเพิ่มขึ้น สื่อแนวตั้งที่เป็นสื่อกระแสหลักทำงาน

ร่วมกันเป็นเครือข่าย แต่ส่วนต่างๆ เหล่านี้ยังมีข้อจำกัดในการเข้ามาออกแบบการทำงานร่วมกัน ความไว้วางใจและลักษณะการทำงานที่แตกต่างกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีพื้นที่ มีการประสานงานกัน มีวงย่อยในการพูดคุยปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อเอาเรื่องที่แต่ละคนสนใจมาเป็นเรื่องของกลุ่ม

การทำงานที่ผ่านมา พวกเรายังไม่สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปสู่กระบวนการตัดสินใจในเชิงนโยบายมากนัก เป็นแต่เพียงนำข้อมูลที่ได้ไปพูดคุยแลกเปลี่ยนกับคนกลุ่มต่างๆ อาทิ คนทำสื่อ นักวิชาการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค มูลนิธิเพื่อผู้บริโภค แต่ยังไม่เห็นแผนปฏิบัติการในการดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมร่วมกันในฐานะเจ้าของเรื่อง

อย่างไรก็ตาม ต้นทุนการทำงานที่เราในวันนี้จะมีส่วนสำคัญในการออกแบบการทำงานเพื่อไปให้ถึงกระบวนการนโยบายสาธารณะที่ไม่ทำลาย และเราจะยืนอยู่ในฐานะของผู้ผลิตและผู้ปกป้อง รักษาแหล่งผลิตอาหารของคนทั้งโลกไว้ แม้หนทางจะอีกยาวไกล แต่เชื่อว่าเราจะไปไม่ถึง เพราะเมื่อหันมองกลับไปเราก็คงเห็นว่า เราเดินทางมาไกลจากจุดเริ่มต้นมากแล้ว ที่เหลือคือวันนี้และวันข้างหน้าที่เราจะไปเดินไปด้วยกัน ❁

คณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
เครือข่ายวางแผนและผังเมืองเพื่อสังคม โครงการนิติธรรมสิ่งแวดล้อม มูลนิธินโยบายสุขภาพ (มนส.)
เครือข่ายปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารนครศรีธรรมราช ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน นครปฐม สภาลุ่มน้ำท่าจีน
เครือข่ายรับมือภัยพิบัติ กลุ่มมีดหมอสีขาวจะนะ โครงการคุ้มครองวิถีชีวิตบนพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี บางคล้า-คลองเขื่อน
เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดฉะเชิงเทรา